

Ina ŠUKLJE ERJAVEC

Spregledani potenciali odprtega prostora mesta – novi tipi in kategorije mestne krajine

V mestih obstajajo številni spregledani in neizkoriščeni prostorski potenciali za ureditev zelenih površin in odprtih prostorov mesta. Določajo jih predvsem lega v mestu, ustrezne, za obisk privlačne vsebine v neposredni bližini in dejanska razpoložljivost prostora. V prispevku so predstavljeni nekateri najznačilnejši spregledani potenciali, kot so: zunanji prostori šol, vrtcev, domov za starejše občane, odprti prostori in zelene površine ob javnih ustanovah, četrtnih in lokalnih središčih, večjih trgovinskih centrih, industrijskih objektih in podobno. V zaključku so podani predlogi za nekatere nove tipe prostorov mestne krajine, ki bi lahko pomembno prispevali k izboljšanju kvalitete bivanja v mestih.

Cities possess numerous overlooked and underutilised potential spaces for organising green surfaces and open urban spaces. They are defined by their position in the city, adequate contents nearby that could attract visitors and actual availability of space. The article presents some of the most typical overlooked potentials, such as: schools, kindergartens, homes for the elderly, open spaces and green surfaces adjacent to public institutions, local and neighbourhood centres, large shopping centres, industrial buildings etc. In conclusion certain proposals for new types of spaces in the urban landscape are presented, spaces that could improve the quality of life in cities.

Mestna krajina
Odprti prostori mesta
Zelene površine mesta
Tipologija
Urbanistično načrtovanje
Krajinska arhitektura

Green urban spaces
Landscape architecture
Open urban spaces
Typology
Urban design
Urban landscape

1. Uvod

Namen prispevka je opozoriti na številne spregledane in neizkoriščene potencialne odprtega prostora in zelenih površin mesta in podrobneje predstaviti nekatere redkeje prepoznane možnosti, ki lahko vodijo v nove tipe in kategorije mestne krajine.

Morda se zdi pretiravanje in prehitavanje govoriti o skritih potencialih odprtega prostora mesta v času, ko na vsakem koraku vidimo popolnoma zanemarjene in neizkoriščene, znane in splošno priznane, potencialne, kot so vodna obrežja, zunanji prostori stanovanjskih sosesk in celo mestni parki. Ta vprašanja je pomembno odpreti ravno sedaj, ko se pospešeno pripravljajo prostorski plani mestnih občin. Zaradi nenehnih velikih pritiskov na pozidavo in majhnega razumevanja investitorjev za urejanje odprtih prostorov in zelenih površin potrebujejo jasno in dobro utemeljeno argumentacijo za svoje odločitve. Zato je treba nujno razpreti celoten, širok spekter možnosti, opredeliti vizije in usmeritve, v katerih se bodo lahko našli in združili različni

interesi v skupno dobro vseh prebivalcev. Vprašanje je izrazito večplastno in možnosti reševanja in izboljševanja široke in raznolike.

Dejstvo je, da se spreminjajo vrednote ljudi in z njimi potrebe in pričakovanja povezana s kakovostjo bivanja v mestih. Dosedanji ozki in običajno togi pogledi na to problematiko ne zadostujejo več. Mnoge pomembne funkcije zelenih površin v mestu, ki so posledica širokega spektra potreb ljudi, ostajajo neprepoznane in neupoštevane in se ne kažejo v zdajšnji tipološki razčlenitvi mestne krajine.¹ Zahteva po večji možnosti izbire se lahko uresniči le v širše zastavljeni tipologiji mestnih prostorov.

Odprti prostor mesta niso zgolj ulica, trg in park pa še kakšna zelenica, ki je po naključju ostala, temveč je kompleksen, živ organizem z mnogimi prepletajočimi se funkcijami in pojavnimi oblikami, svojo notranjo logiko in posebnostmi. Zavedati se je treba možnosti, ki jih imajo ti prostori za izboljšanje kakovosti bivanja in zadovoljstva prebivalcev, sooblikovanje podobe in strukture mestnega prostora in vzpostavljanja ekološkega ravnovesja v njem.

Odp rtega prostora v mestih je malo in v prihodnosti ga bo še manj, saj razvoj teži k zgoščevanju. Razumno vedenje je zato pomembno tudi pri ustrezni vključitvi in široki obravnavi vseh potencialov in možnosti odprtega prostora mesta. Izboljševanje posameznih, danes večinoma celo zanemarnjenih in degradiranih prostorov hkrati vodi v splošno sanacijo prostora mesta.

Novi, širši pogledi na vprašanja mestne krajine in bolj razčlenjena tipologija tovrstnih prostorov so pomembni tudi za izboljšanje učinkovitosti in ustreznosti urbanističnega načrtovanja. To je pri nas še posebno neučinkovito prav na področju urejanja mestne krajine.

Najpogostejša definicija v legendah dosedanjih prostorskih planov in načrtov je bila neustrezna in dolgoročno celo škodljiva. Opredelitev R-con, ki so vključevale vse od »športa, parkov in ostalega«, ni niti uspešno

Slika 1a: Gradšačica je velik, neizkoriščen in zanemarnjen, čeprav jasno prepoznaven potencial Ljubljane. Foto: I. Šuklje

Slika 1b: Podoben primer je območje Špice, ki je kljub jasnemu pomenu in množičnemu obisku popolnoma neurejeno. Foto: I. Šuklje

zavarovala pred pozidavo niti ni spodbujala aktivnega pristopa k urejanju zelenih površin in odprtih prostorov. Iz vsebine »športa in ostalega« so pozidali že mnogo zelenih površin mest, celo stare mestne parke, denimo Tivoli v Ljubljani ali park v Celju, novih parkov pa niso urejali.

Sodobna praksa pri nas je, še posebno v vrstah krajinskih arhitektov, že občutno razširila pogled na to problematiko in pričela uvajati mnogo širšo in doslednejšo tipološko razčlenitev prostorov mestne krajine. S tem prispevkom jo skušam še dopolniti in dodatno argumentirati.

2. Skriti potenciali mesta

Kot skrite, neprepoznane potenciale mesta opredeljujem vse tiste odprte prostore in zelene površine, ki imajo glede na svojo lego in/ali vsebinsko navezavo ter predvsem slabo izkoriščenost velik potencial za izboljšanje, vendar ne sodijo med splošno prepoznane (čeprav žal običajno tudi zelo slabo izkoriščene) prostorske potenciale, kot so na primer vodna obrežja, zelene površine stanovanjskih območij ipd.

Skriti potenciali mesta so pogosto poljavni prostori, o katerih se danes skoraj ne govori več in v načrtovanju kot kategorija niso zaželeni. In vendar je ta oznaka za vrsto odprtih prostorov v mestu najbolj ustrezna, saj označuje prav njihovo bistvo, torej da hkrati pripadajo določeni vsebini/objektu/lastniku in mestu/vsem prebivalcem.

Značilno je, da običajno niso »samostojni« prostori kot denimo mestni parki, ampak so neposredno vezani na določen objekt ali širše tematsko območje.

Potencial so lahko zaradi svoje vsebinske specifičnosti, velikega števila ljudi, ki so navzoči, povezovalnih potencialov, v določenih primerih pa tudi količine odprtega prostora.

2.1 Splošna izhodišča za opredelitev skritega potenciala

V tej fazi ugotavljanja potenciala ni pomembno, da je prostor v ustrezni funkciji ali ambientalno prijeten. Izločilna nista niti lastništvo zemljišča niti njegova velikost. Ob us-

trezni legi, ga lahko izkazujejo tudi zelo majhni prostori. Osnovno izhodišče je seveda, da določen odprt (nepozidan prostor) že obstaja² oziroma so zaradi preureditve območja nove možnosti za njegovo vzpostavitve, npr. sanacije industrijskih con, gradnja novih trgovinskih ali poslovnih kompleksov ali gradnja velikih vstopnih parkirišč. Načeloma se upošteva vse tipe nezazidanih površin: od neizkoriščenih javnih zelenic, ostankov med objekti in večjih nepozidanih površin znotraj grajenih kompleksov do urejenih ali delno urejenih odprtih prostorov (igrišč, parkirišč ...), ki so samo delno (časovno omejeno) v uporabi. Kot osnovna izhodišča zato opredeljujem predvsem lego, množičen obisk ali navezavo na ustrezne vsebine ter razpoložljivost prostora.

Lega

Lega v mestu, tako v okviru grajene strukture kot zelenega sistema, je zelo pomemben vidik za opredelitev potenciala. Pomembna je v pogledu strukturiranja prostora, simbolno-reprezentativnih vidikov (npr. vstopne točke P+R območij, območja vstopnih križišč, zeleni pasovi ob vpadnicah ipd.) kot tudi možnosti povezav, ki se odpirajo prek teh prostorov. Potencial še krepijo možnosti ugodnih navezav na pomembne prvine zelenega sistema, na zaledje zelenega sistema in na obsežnejša rekreacijska območja mesta. Pri večjih območjih ali izrazito linearnih potezah, se lahko kaže tudi v členitvenih in ekoloških vidikih.

Privlačnost za obisk – ustrezne vsebine v bližini

Tudi dejstvo, da se v prostoru ali njegovi neposredni bližini giblje in zadržuje veliko ljudi, je pomemben vidik za določanje potenciala prostora. Vsebina bližnjih objektov bi se vedno morala ustrezno kazati tudi v zunanem prostoru. Gre tako za prostore, ki se povezujejo s centralnimi dejavnostmi in imajo zato izjemno velik potencial, kot tudi tematsko bolj specifične, na primer: proizvodna območja, postajališča, prestopne točke in podobno. Za splošen dvig bivalne kulture bi morala biti posebna pozornost posvečena tudi urejanju »stranskih« prostorov mesta, ki jih številni prebivalci dnevno in neizogibno doživljajo.

Razpoložljivost odprtega prostora

Osnovni pogoj za določitev razpoložljivosti prostora je, da je prostor še nezaseden z do-

ločeno rabo (takšnih je v mestih običajno zelo veliko in obsegajo vse zelenice, opuščena območja, divja parkirišča) ali pa slabo oziroma samo delno izkoriščen (samo v določenem času), kot denimo na zunanjih prostorih šol in vrtcev, parkiriščih trgovinskih in poslovnih objektov in središč ipd.

Lastništvo je za razpoložljivost prostora sicer pomemben vidik, vendar ne bi smel biti odločilen. Ob pravilnem pristopu in jasnem predlogu celovite preureditve, so z lastnikom oziroma primarnim uporabnikom prostora možni najrazličnejši dogovori o sourejanju in sozdrževanju prostora.

Da to nista neobičajna načina razmišljanja in reševanja tovrstnih vprašanj tudi v razvitem kapitalizmu ob vsem spoštovanju zasebne lastnine, lahko sklepamo iz več zgledov. Tako je, na primer, v načrtovalske kriterije za analizo situacije na področju zelenih površin mest³ vključen tudi kriterij, ki obravnava uveljavljanje javnega interesa na zasebnih površinah. Kot metoda je predvideno ugotavljanje obstoja popisa zasebnih površin v javnem interesu, obstoječih ali potencialnih instrumentov za spodbujanje izboljšave zasebnih površin in možnosti javnega dostopa do njih ter navzočnost osebja, kvalificiranega za vodenje dialoga med zasebnimi lastniki in mestno upravo.

Slika 2: Prikaz nekaterih nepozidanih, slabo izkoriščenih prostorov mesta Ljubljana, ki bi jih lahko opredelili kot spregledane potencialne. (Vir: analize prostora za nalogo Zeleni sistem mesta. PP MOL – prostorska zasnova. Urbanistični inštitut RS, Ljubljana 2001.)

3. Predstavitev nekaterih najznačilnejših tipov (možnosti)

3.1 Zunanji prostori osnovnih in srednjih šol

Zunanji prostori šol sodijo med najpomembnejše in najpogostejše »spregledane potencialne« mesta. Gre za tip prostora, ki se redno in relativno enakomerno pojavlja v mestni strukturi, ima izrazito dobro dostopnost, veliko obiskovalcev in priteguje pozornost širšega kroga ljudi.⁴

Hkrati so to (oziroma bi vsaj morali biti!) dobro opremljeni zunanji prostori s pestro ponudbo, prilagojeno tudi potrebam starejših otrok in mladostnikov, ki imajo v mestu običajno mnogo premalo možnosti izbire in uporabe varnih in privlačnih zunanjih površin.

Glede na svojo lego so zunanji prostori načeloma »manj konfliktni prostori za glasnej-

še rabe« in tako zelo primerni za aktivnejše programe povezane z interesi mladih.

Velik potencial se skriva tudi v vsebini in načinu dela šole, saj lahko s svojim ustvarjalnimi možnostmi bistveno prispeva k ureditvi zunanjega prostora širšega območja. Dober zgled je lahko na primer sodelovanje šol v novoletni okrasitvi Ljubljane in bi ga bilo možno prenesti tudi na lokalna središča in za bolj vsakdanje namene.

Zelo pomemben vidik je tudi značilen čas uporabe in s tem nezasedenost prostora ob vikendih in počitnicah. Takrat imajo drugi prebivalci več časa in interesa za uporabo zunanjega prostora. Ob ustrezni ureditvi in razmerju med zaprtim, intimnim delom šoli pripadajočega prostora in skupnim delom bi bila lahko ta območja v souporabi mesta eden od vitalnejših tipov odprtega prostora in žariščne točke dogajanja na prostem celotnega mesta. Na dejstvo, da so šolske infrastrukture pri nas premalo izkoriščena možnost organizacije dejavnejšega in bolj sproš-

Slika 3: Obsežno območje zelenih površin med osnovno šolo Ledine in soseseo Ledine v Novi Gorici je slabo izkoriščen prostor mesta z velikim potencialom za izboljšanje kvalitete bivanja prebivalcev sosese, kot tudi same šole. Foto: I. Šuklje

Slika 4: Zelo podoben primer je obsežno območje zelenih površin med soseseo Draveljska gmajna in osnovno šolo Dravelje v Ljubljani. Foto: I. Šuklje

čujočega prostega časa mladih, opozarjajo tako sociološke raziskave (Ule, Rener 1998)⁵ kot številne praktične izkušnje v tujini in pri nas. Analize situacije in prostorskih možnosti v Novi Gorici in Ljubljani⁶, na primer, so pokazale, da se ob pravilnem pristopu v urejanju zunanjih prostorov šol kažejo številne možnosti za izboljšavo stanja tako v korist šoli kot širšemu prostoru mesta.

Trenutno stanje pri nas sicer ni naklonjeno pobudam po odpiranju in souporabi zunanjih prostorov šol. Ravno nasprotno: ograditi in zapreti pripadajoč zunanji prostor postaja osnovni cilj večine šol v mestih. Kot osnovne razloge navajajo težave z varnostjo, onesnaževanjem in vandalizmom. Pogosto gre za omejitve ali celo prepoved vstopa v območje drugim prebivalcem mesta, zato običajno postavljajo zelo visoke in neprehodne ograje, s katerimi obdajo celotno zemljišče šole. Na uporabnike in obiskovalce lahko to deluje negativno in celo moteče (vtis kletke in nevarnosti v širšem prostoru).

To je sicer pristop, ki lahko kratkoročno in lokalno reši največje »zunanje« težave s katerimi se srečuje šola, denimo uničevanje opreme, onesnaževanje, neustrezne rabe in podobno, vendar pa postavitev ograje ne bo izboljšala ureditve in uporabnosti prostora za potrebe šole. Treba je veliko več kot zgolj zavarovati območje. Praksa kaže, da ograjenost ne pomeni zanesljive obrambe pred vandalizmom⁷ (neželene obiskovalci ograjo pogosto preplezajo ali celo delno odstranijo), ampak je za rešitev treba poiskati prave vzroke in jih odpraviti v širšem prostoru.

Dolgoročno in širše, urbanistično gledano, ograjevanje ni ustrezna rešitev. Težave večinoma ostanejo in se samo odrinejo v druge prostore mesta. Za mesto kot celoto tudi ni smiselno, da so sorazmerno dobro opremljeni zunanji prostori tako izločeni iz javne rabe. Zapiranje zunanjega prostora šol pomeni za mesto veliko izgubo pomembnih prostorskih potencialov in siromašenje ponudbe (možnosti izbire), še posebno za starejše otroke in mladostnike, ki so v tem pogledu najbolj prikrajšani.

Dejstvo je tudi, da niso vsi prostori oziroma dejavnosti, povezane s šolo, enako občutljive za javno uporabo, zato je smiselno določiti prednosti in različne ravni zasebnosti (zaprтости) prostora šole, in sicer za vsak konkreten primer posebej.

3.2 Zunanji prostori fakultet in študentskih domov

Zunanji prostori fakultet in študentskih naselij so specifično vprašanje, s katerim se pri nas še nismo podrobneje ukvarjali. Določene osnovne značilnosti potenciala so zelo podobne kot pri osnovnih in srednjih šolah, predvsem glede specifičnosti vsebine in potreb kot tudi značilnega časa uporabe oziroma neuporabe. Gre za prostore, ki jih obiskuje izjemno veliko ljudi in so v določenih primerih zelo obsežni, kar jim v mestnem prostoru daje veliko pomembnost, zato jim bo treba v prihodnosti pri urejanju mesta posvetiti več pozornosti.

3.3 Zunanji prostori (igrišča) vrtcev

Zunanji prostori vrtcev so običajno dobro opremljena igrišča za manjše otroke. Kot pri šolah je tudi tu značilen čas uporabe in nezasedenost v popoldanskem času in ob koncu tedna, ko je zanimanje drugih prebivalcev največje. Potencial še povečujejo sorazmerno

Slika 5: Značilen primer ograjevanja zunanjega prostora šol – osnovna šola Trnovo v Ljubljani. Foto: I. Šuklje

Slika 6: Zelene površine med DSO Tabor, dijaškim domom in hotelom v Ljubljani je kljub velikemu pomanjkanju ustreznih ureditev v širši okolici, popolnoma neuporabna. Foto: A. Erjavec

enakomerna in gosta razporejenost v mestu, dobra dostopnost in varnost. Pogosto so celo v sklopu stanovanjskih sosesk, ki pri nas običajno nimajo kakovostnih in vzdrževanih otroških igrišč, zato je potreba po souporabi zelo izrazita. Načelna usmeritev mesta Ljubljana sicer je omogočiti vključevanje otroških igrišč ob vrtcih (in šolah) v javno ponudbo, vendar je težnja po ograjevanju in zapiranju in s tem posledično tudi izločanju drugih uporabnikov zelo velika in se še povečuje.

Res je sicer, da so zunanji prostori vrtcev zelo ranljiva območja z veliko zahtevo po varnosti, vendar izločanje iz javne rabe ni v interesu mesta kot celote. Vprašanje je tudi, koliko ustrezne opremljenosti igrišč za male otroke trenutno zmorejo naša mesta in naselja. Ustrezna obravnava in zasnova prostorov bi omogočila vsaj delno nekonfliktno dostopnost in uporabo tudi drugim prebivalcem. Kot pri šolah je treba določiti različne ravni zasebnosti in varovanja prostora in že v zasnovi predvideti tako souporabo, soinvestiranje in skupno vzdrževanje kot tudi povezavo s širšim območjem. S tem bi lahko dosegli boljšo opremljenost igrišč vrtcev in poskrbeli za boljšo ponudbo za male otroke v mestu.⁸

3.4 Zunanji prostori domov za starejše občane

Zunanji prostori domov za starejše občane so tematsko zelo zanimiv in pomemben potencial za mesto kot celoto, hkrati pa bi morala lokacija doma vplivati tudi na ureditve odprtega prostora v širši okolici (poseben zahteve po dostopnosti, opremi ipd).

Aplikativna raziskava Odprti prostori ob šolah in domovih za starejše občane⁹ je opozorila, da ta območja v sebi skrivajo veliko neizkoriščenih možnosti tako glede odpiranja in delne souporabe kot glede izboljšanja stanja samega prostora. Da njihova popolna introvertiranost ni smiselna niti zaželena, kažejo že navade stanovalcev domov. Pogosto se zadržujejo prav pri vhodnih delih, ki so po svoji zasnovi za to običajno popolnoma neprimerne in zato delujejo konfliktno in degradirano. Dejstvo je tudi, da si domom pripadajoče parkovne površine pogosto prisvajajo drugi prebivalci ali pa so dejansko že del javnega prostora (denimo v DSO Šiška v Ljubljani). To zahteva poseben način urejanja in vzdrževanja, da bi se lahko izognili konfliktu rabe (še posebno z mladostniki, ki povzročajo hrup).

Slika 7: Prijeten in dobro opremljen prostor zunanji prostor vrtca v Novi Gorici. foto: A. Erjavec

Slika 8: Park Doma starejših občanov Šiška v Ljubljani uporabljajo tako prebivalci soseske kot stanovalci doma in kot tak predstavlja enega redkih primerov smiselne souporabe prostora v mestu. Kljub skrbni urejenosti, pa mu manjkajo določene vsebine (npr. otroško igrišče), da bi lahko zaživel v polni meri. Foto: A. Erjavec

Ob ustrezni zasnovi bi bilo lahko nekaj prostora – v splošno dobro vseh – zanimiv tematski ali celo lokalni/četrtni park mesta, kar bi izboljšalo tako ponudbo doma kot širše stanje v mestu.

3.5 Odprti prostori ob kulturnih domovih in drugih javnih ustanovah

Običajno gre sicer za manjše zelenice in tlakovane površine, ki pripadajo omenjenim objektom, toda vsebina in pomen objekta jim dajeta pomembno reprezentativno in simbolno funkcijo kot tudi posebne tematske vsebine, ki jih je mogoče uresničiti z ustrezno ureditvijo odprtega prostora. To so na primer galerija na prostem, razne didaktično zanimive ureditve ob muzejih, povezane z vsebino objekta, gledališče na prostem ipd.

Vsebinsko zelo zanimiva je obsežna zunanja ureditev Muzeja moderne umetnosti Lusiana (Danska), ki izjemno dobro deluje kot kombinacija likovne galerije na prostem in otroškega igralnega oziroma didaktičnega parka in je že zato privlačna sama po sebi. Zaradi obsežnega zemljišča in lege je objekt sicer prostorsko neprimerljiv, vendar je lahko dober navdih za iskanje možnosti tudi v drugačnih kontekstih in manjših merilih.

V Ljubljani, na primer, v zadnjih letih skušajo oživiti park oziroma zelenico pred Grubarjevo palačo. Občasne vsebinske intervencije – kiparske razstave – so sicer zanimive, vendar prostoru manjkajo prepoznavni (čeprav lahko minimalni) elementi urejanja in ustrezna oprema, ki bi lahko iz njega naredila novo kakovost (tematski park); trud tako ostaja na polovici poti. Predvsem pa se zastavlja vprašanje, ali je potencial prostora glede na lego in potrebe širše okolice s takšno (zelo enofunkcionalno) vsebino res dovolj in ustrezno izkoriščen.

3.6 Odprti prostori v četrtnih in lokalnih središčih

Kot potencial opredeljujemo tudi vse zelene površine in odprte prostore ob centralnih javnih programih kot so trgovina, pošta, uprava, knjižnica pa tudi šola, vrtec in zdravstveni dom, torej vse, povezane z vsebinami, namenjenimi oskrbi prebivalcev, ki lahko delujejo kot četrtna ali lokalna središča.

To so lahko zelo majhni prostori, saj klasične rekreacijske funkcije parka (kot so dolgi sprehodi, sprostitve v naravi ipd) prevzemajo večja rekreacijska območja ali dobra navezava na zaledje. Bistveni so njihova lega, neposredna navezava na centralni program, privlačen za veliko ljudi, in dober dostop.

V nasprotju z mestnimi parki to niso »samozadostni prostori«, temveč vedno v povezavi z drugimi vsebinami. Lahko so zasnovani kot trgi (imajo osnovno funkcijo združevanja, identitete, srečevanja ...), vendar pa današnje potrebe in vrednote prebivalcev težijo k bolj parkovnim ureditvam. Pomembno je tudi, da takšni prostori delujejo izrazito večfunkcionalno in za vse skupine prebivalcev.

Slika 9: Park pred Grubarjevo palačo v Ljubljani, je park samo po imenu. V resnici je popolnoma pusta zelenica brez ureditve in vsebine. V zadnjem času se skuša osmisлити z razstavami skulptur, vendar v prostoru manjkajo prepoznavne in uporabne ureditve. Foto I.Šuklje

Slika 10: Ureditev malega parka Paley blizu Pete avenije v New Yorku dokazuje, da je tudi na zelo majhnih prostorih možno uresničiti privlačne in učinkovite parkovne ureditve. (Vir: Ogrin, D.: Vrtna umetnost sveta. Pudon: EWO, Ljubljana 1993, str. 382.)

3.7 Odprti prostori in parkirišča ob trgovinskih središčih

Osnovne značilnosti so izredno velike asfaltirane površine (primarno namenjene parkiranju), zelo dobra dostopnost in množičen obisk. Zaradi značaja in lege imajo zelo velike možnosti za umestitev privlačnih, prostorsko bolj agresivnih prostočasnih dejavnosti, ki jih običajno v mestne parke ni mogoče umeščati nekonfliktno, kot so večji poligoni za rolanje in deskanje, športna igrišča, poligoni za kolesarjenje ipd.

Obratovalni čas teh trgovin je običajno zelo dolg, tako so večje površine proste sorazmerno kratek čas, vezan predvsem na noč in nedeljo popoldne. Vendar je ob natančni preučitvi možno najti ustrezen časovno-prostorski potencial. Pomembna načela urejanja teh prostorov bi morala biti fleksibilnost in večfunkcionalnost, na primer dodatne črte za športna igrišča na parkirnih površinah, dodatna oprema, ki ne zavzema veliko pro-

Slika 11: Ob ustrezni ureditvi bi bila lahko velika parkirišča trgovinskih centrov in poslovnih con zanimivi, ekološko ustrežnejši in tudi mnogo privlačnejši prostori kot so danes. Foto: M. Slaček

Slika 12: Območje industrijske cone Rudnik v Ljubljani je tipičen primer industrijske cone z relativno razsežnimi, a popolnoma neizkoriščenimi zelenimi površinami. Foto: M. Slaček

stora in je lahko v občasni uporabi, denimo koši, plezalne stene ipd., in predvsem celovitejša zasnova z večnamenskimi členitvenimi površinami, na katerih bi mesto moralo uveljaviti tudi svoj interes. Zanimivo je, da sta za ta območja kljub velikemu pomenu in »finančni teži« objektov v splošnem značilna zelo nizka »bivalna kultura prostora«, brez osnovnih ambientalnih in doživljajskih vrednot in celo zelo nizek trud za reprezentančni vidik, kar kaže na zelo ozko razmišljanje lastnikov zemljišč. Z dobrimi zgledi in spodbudami jim bo treba pomagati, da jih razširijo.

3.8 Nepozidane površine industrijskih con

Poseben potencial so običajno precej razsežna, a povsem zanemarjena in neizkoriščena območja odprtega prostora in zelenih površin v starih industrijskih conah. Potenciali niso posebno izraziti zaradi podobe prostora in manjše privlačnosti za rabo, povezane z običajno neprivlačnostjo dejavnosti, ter zaprtih režimov. Pomen jim daje predvsem običajno velika obsežnost območij in njihova lega, še posebno ker je večino starih con danes že obdalo mesto.

Znotraj teh območij se, običajno ob minimalnih preureditvah (povezanih z dogovori o postavitvah ograj), odpirajo številne možnosti za izboljšavo tako območja kot razmer v mestu kot celoti. To so med drugim možnosti za kolesarske in druge povezave prek območij, možnosti za ureditve poučno-razstavnih tematskih parkov znotraj območij, povezanih z industrijsko oziroma proizvodno dejavnostjo, in možnosti za posebne ureditve, povezane s sonaravnim urejanjem prostora – ekološki in členitveni pasovi in koridorji.

3.9 Velika parkirišča, še posebno sistemi P+R

Velika parkirišča, tako tista ob trgovinskih (že obravnavana) poslovnih in športnih središčih, ipd., kot tudi samostojna na vstopnih oziroma prestopnih točkah v mesto, kot so P+R sistemi, so zaradi svojega značaja specifičen ter zaradi obsežnosti in lege v mestu tudi pomemben potencial.

Gre za zelo obsežne tlakovane površine, ki imajo velik vpliv na mestni prostor in to ne

samo na vidno podobo, temveč tudi na mikroklimatske razmere in vode (iz njih se odvaja ogromno vode). Močan je tudi členitveni potencial, saj bi lahko ustrezne ureditve z zasaditvami dreves in členitvenimi zelenimi pasovi, alternativna odvodnja s ponikanjem ipd. pozitivno vplivale na podobo in ekološke razmere mesta. Zdaj, ob neustreznem urejanju, so namreč izraziti negativne!

Poleg tega so mnoga parkirišča pomembne vstopne točke, na katerih se stalno menjava veliko obiskovalcev. Zato bi morala biti tudi ustrezno ambientalno (in vsebinsko) dovolj privlačna, da bi zaživela, ter vsaj delno reprezentativno urejena s prepoznavno identiteto.

Neenakomerna zasedenost prostora odpira tudi možnosti za večfunkcionalno izrabo.

4. Zaključek

Iz skritih potencialov je možno izpeljati nekatere nove tipe prostorov mestne krajine, ki lahko pomembno prispevajo k izboljšanju kakovosti bivanja v mestu, kot so parki četrti, tematski parki različnih vsebin in tematske poteze.

Parki četrti

Osnovno vsebinsko izhodišče je navezava na centralni javni program, s katerim se lahko prebivalci območja identificirajo kot s središčem. Najbolj logična se zdi izpeljava iz »potenciala še nezasedenih odprtih prostorov v četrtih in lokalnih središčih«, vendar jih je v mestih sorazmerno malo. Praksa kaže, da se lahko včasih uspešno vežejo tudi na območja zunanjih prostorov šol pa tudi vrtcev, domov za starejše občane, večje skupne površine stanovanjskih sosesk ipd.

Tematski parki in tematske poteze

Kot tipi se razlikujejo predvsem v obliki prostora in nekaterih specifičnostih, kot je poudarek na povezovanju pri potezah, ki je lahko le spremljajoči vidik tematske vsebine.

Značilno je, da se vežejo na bolj specifične tematske objekte, katerih vsebina se lahko bolj ali manj kaže tudi v zunanji ureditvi.

To so na primer parki mladih, ob šolah fakultetah in športnih središčih. Za ta tip so

možnosti urejanja dobre, prav tako tudi v določenih, z naseljem dovolj dobro povezanih proizvodnih conah ali ob trgovinskih središčih, ki so lahko zelo primerna okolja – nekonfliktna in sprejemljivejša za svobodnejše izražanje v prostoru. Takšna sta denimo industrijska cona Trzin ali BTC v Ljubljani, ki bi lahko bila idealne lokacije za park mladih. Dostopnost iz naselja je dobra in v glavnem je že močna težnja po mešanju rab, zato so vključene tudi vsebine privlačne za mlade. Hkrati območje ni konfliktno za aktivnejše dogajanje, saj v njem ni stanovalcev, da bi jih motilo. Prostor po svojem značaju ni ranljiv za nove posege – možno sourejanje – zapis mladih v prostor po svojem okusu.

Park posebnih izkušenj, s posebnimi ureditvami za funkcionalno ovirane, slepe in slabovidne, bi bil lahko zasnovan v povezavi z domovi za starejše občane, šolami s posebnim programom, dnevnimi centri, bolnišnicami ipd. Pomembno je, da je ureditev hkrati koristna »primarnim uporabnikom prostora« in drugim prebivalcem, torej da ne gre za introvertirano zapiranje specifičnih prostorov, ampak za možnost izbire in novo izkušnjo tudi za druge prebivalce mesta (balinišča za slepe, vrtovi dišav in zvokov). S tem bi pridobil »matični objekt«, saj bi se odprl navzven in ljudje bi se navadili sprejeti drugačnost kot nekaj vsakdanjega.

Posebna oblika je tudi nedeljski športni park na velikih parkiriščih, ko so prazna. Potrebna je večnamenska zasnova parkirišč, ki včasih ne zahteva drugega kot dodatno opremljenost s črtami na asfaltu (v tujini so takšni primeri znani) in ureditvami za možnost sedenja za mlade ali pa namestitve določene dodatne opreme, kot so posamezni koši in goli, poligoni za rolarje (kar je že na parkirišču Interspara na Viču, a mu manjka prav nekaj manjših dodatnih intervencij, da bi prostor pridobil kakovost), plezalna stena na slepi fasadi ipd. Dejstvo je, da takšni prostori ponekod že danes spontano živijo – mladi si jih enostavno prisvojijo in jih uporabljajo, kadar so prazni. Škoda je le, da potenciala ne izkoristijo in z minimalnimi intervencijami dopolnijo v privlačnejše in za mesto ustreznejše ureditve.

Izobraževalni parki doživetij in tematska razstavna območja v sklopu zunanjih prostorov šol (osnovnih, srednjih, fakultet) ali

drugih izobraževalnih in raziskovalnih institucij, galerij, muzejev pa tudi industrijskih objektov in podobno.

Možnosti je še veliko in se, s pozornejšim pogledom v prostor, odpirajo na vsakem koraku, zato je pomembno, da se jih zavedamo, jih resno preučimo in jih vključimo v vizijo razvoja mesta.

Mag. Ina Šuklje Erjavec, univ. dipl. inž. kraj. arh.,
Urbanistični inštitut RS, Ljubljana
E-pošta: ina.suklje@urbinstitut.si

Opombe

- 1 Šuklje Erjavec, I.: Odnos med funkcijo in obliko v krajinski arhitekturi. Magistrsko delo. Oddelek za krajinsko arhitekturo, BF. Ljubljana 1994.
- 2 Vsaj pri nas bo verjetno treba še precej časa, preden se bodo odločili za podrtje objektov zaradi ureditev odprtih prostorov mesta
- 3 Varese, G. B., Berteli, U.: Planning criteria. V: Development of Urban Green Spaces to Improve the Quality of Life in Cities and Urban Regions. URGE project 2001. (delovni osnutek)
- 4 Šole, še posebno osnovne, so vedno neločljivi del prostora mesta oziroma naselja in zaradi svoje vsebine in vloge vedno v tesni soodvisnosti z okolico.
- 5 Ule M., Renner T.: Prosti čas mladih v Ljubljani, raziskovalno poročilo, FDV, Center za socialno psihologijo – študije mladine, Ljubljana 1998
- 6 Šuklje Erjavec, I: Odprti prostori ob šolah in domovih za starejše občane – 1. faza – I. del. Raziskovalna naloga. UIRS, Ljubljana 1999.
Šuklje Erjavec, I: Odprti prostori ob šolah in domovih za starejše občane: 2. faza – odprti prostori ob šolah. Raziskovalna naloga. UIRS, Ljubljana 2000.
Šuklje Erjavec I., (nosilec naloge) in drugi: Zunanji prostori šol v Novi Gorici – prikaz možnosti za izboljšavo na primeru osnovne šole Frana Erjavca. Nova Gorica/Ljubljana: Urbanistični inštitut RS 2000/2001.
Šuklje Erjavec, I., Erjavec A.: Osnovna šola Kozara v Novi Gorici – idejna rešitev ograje. UIRS, URBI, d. o. o., Ljubljana 2001.
- 7 Izkušnje v tujini kažejo, da se z ureditvijo okolja in vključitvijo prebivalcev v proces načrtovanja problemi z vandalizmom občutno zmanjšajo. Z odpiranjem in souporabo prostora se izboljšuje tudi odnos soseseke in povečuje javna skrb za te prostore.
- 8 Simoneti, M.: Otroška igrišča v Ljubljani. LUZ. Ljubljana 1999. Maja Simoneti opozarja, da podobno ravna tudi v tujini, vendar se do njih opredeljujejo kot do poljavnih površin, ki jih praviloma varujejo in upravljajo z njimi. Poudarja tudi, da se problemom (vandalizmu) skušajo izogniti z vključevanjem uporabnikov v oblikovanje in izvedbo rešitev.
- 9 Šuklje Erjavec, I: Odprti prostori ob šolah in domovih za starejše občane – 1. faza – I. del. Raziskovalna naloga. UIRS, Ljubljana 1999.

Viri in literatura

- Urejanje odprtega prostora v urbanem okolju (1996) Zbornik predavanj letnega srečanja DKAS, Ljubljana.
- Narava v mestu (2000) Zbornik konference DKAS, Ljubljana
- Kaplan, R. (1983) The role of nature in the urban context. V: Altman, I. (ur.) Behavior and the natural environment, Plenum press, New York and London, str. 128–161.
- Ogrin, D. (1993) Vrtna umetnost sveta, Pudon EWO, Ljubljana.
- Ogrin, D. in dr. (1994) Zeleni sistem Ljubljane: Zasnova, Biotehniška fakulteta, Inštitut za krajinsko arhitekturo, Ljubljana.
- Sanoff, H. (1994) School design, Van Nostrand Reinholdt, New York.
- Simoneti, M. (1997) Mestne zelene površine, Znanstveno in publicistično središče, Zbirka spekter 1/79, Ljubljana.
- Simoneti, M. in dr. (1999) Otroška igrišča v Ljubljani, LUZ d. d., Ljubljana.
- Stine, S. (1997) Landscapes for learning, John Wiley and Sons, New York.
- Šuklje Erjavec, I. in dr. (1998) Otroci in mladostniki v prostoru – priporočila za urbanistično in krajinsko načrtovanje – izhodišča, Urbanistični inštitut RS, Ljubljana.
- Šuklje Erjavec, I. (1994) Odnos med funkcijo in obliko v krajinski arhitekturi, magistrsko delo, Biotehniška fakulteta, Ljubljana.
- Šuklje Erjavec, I. (1999) Odprti prostori ob šolah in domovih za starejše občane – 1. faza – I. del, Urbanistični inštitut RS, Ljubljana.
- Šuklje Erjavec, I. in dr. (2000) Zunanji prostori šol v Novi Gorici – prikaz možnosti za izboljšavo na primeru osnovne šole Frana Erjavca, Urbanistični inštitut RS, Nova Gorica/Ljubljana.
- Šuklje Erjavec, I. (2000) Odprti prostori ob šolah in domovih za starejše občane, 2. faza – odprti prostori ob šolah, Urbanistični inštitut RS, Ljubljana.
- Šuklje Erjavec, I., Erjavec, A. (2001) Osnovna šola Kozara v Novi Gorici – idejna rešitev ograje, Urbanistični inštitut RS, Urbi, d. o. o., Ljubljana.
- Šuklje Erjavec, I. in dr. (2001) Zeleni sistem mesta, Prostorski plan mestne občine Ljubljana – prostorska zasnova, Urbanistični inštitut RS, Ljubljana.
- Stanič, I. in dr. (2001) Centralne, mešane in morfološko pogojene rabe, Prostorski plan mestne občine Ljubljana – prostorska zasnova, Urbanistični inštitut RS, Ljubljana.
- Ule, M., Renner, T. (1998) Prosti čas mladih v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za socialno psihologijo – študije mladine, Ljubljana.
- Varese, G. B., Berteli, U. (2001) Planning criteria. V: Development of urban green spaces to improve the quality of life in cities and urban regions, Urge project (delovni osnutek).
- Vovk, M. (1980) Slovenski domovi za stare ljudi, Urbanistični inštitut RS, Ljubljana.